

Justiția Restaurativă - metode de reinsertie pentru tinerii delincvenți din România

*Raluca TOROIPAN
Gabriel OANCEA*

Fenomenul infracționalității, în rândul minorilor și tinerilor, a cunoscut și cunoaște o evoluție ascendentă, în contextul social actual din România. Având în vedere necesitatea identificării unor răspunsuri adecvate pentru prevenirea și combaterea criminalității, în contextul general al reformei sistemului juridic se urmărește găsirea unor soluții corespunzătoare pentru diminuarea acesteia.

Un posibil răspuns îl poate constitui *justiția restaurativă*, metodă alternativă de soluționare a conflictelor.

Justiția restaurativă, mișcare care a apărut în America de Nord, în anii '70, este bazată pe programe care urmăresc împăcarea între victimă și infractor și identificarea unor soluții adecvate, de reparare a prejudiciului cauzat prin săvârșirea infracțiunii. Aceasta s-a dezvoltat ca alternativă la sistemul penal retributiv.

Noua filosofie penală pleacă de la **premisele că toate părțile trebuie să fie implicate în răspunsul la infracțiune, respectiv victima, infractorul, precum și comunitatea.** În cadrul acestei filosofii penale, **răspunderea se întemeiază pe înțelegerea de către infractor a răului produs prin fapta sa ilicită, acceptarea răspunderii și repararea pagubei produse.**

Acest sistem încurajează implicarea directă a victimei și infractorului în rezolvarea conflictului, prin dialog și negociere, în prezența și cu asistența unei a treia părți, neutre - numită mediator.

Actorii principali în acest proces sunt victima și infractorul, iar mediatorul este în poziția de facilitator al procesului ce vizează restabilirea echilibrului perturbat prin comiterea infracțiunii.

Conform sistemului de justiție clasic, infracțiunea este un act îndreptat împotriva statului, o încălcare a legii, a unui ideal abstract, spre deosebire de supoziția justiției restaurative care susține că infracțiunea este un act împotriva altei persoane sau a comunității.

În cadrul sistemului penal actual pedeapsa este eficientă dacă previne infracțiunea și schimbă comportamentul infractorului, pe când în cadrul justiției restaurative producerea deliberată a suferinței nu contribuie la refacerea echilibrului vieții comunitare perturbat prin comiterea infracțiunii.

Conform sistemului de justiție clasic, răspunderea este identică cu suferința, spre deosebire de justiția restaurativă unde răspunderea înseamnă asumarea responsabilității faptei comise și a obligației de reparare a prejudiciului comis.

Sistemele noastre actuale depind de profesioniștii justiției, pe când în cadrul conferinței mediatorul stă în planul doi. Scenariul încurajează direct implicarea celor care au fost afectați.

Sistemul nostru penal este strict rațional, în timp ce conferința încurajează exprimarea liberă a emoției.

Referitor la rolul victimei, în cadrul sistemului de justiție actual, acesta este adiacent, spre deosebire de justiția restaurativă, unde victima este actorul central. În cadrul justiției restaurative, infractorul este caracterizat prin capacitatea și dorința de reparare a prejudiciului.

Sistemul clasic al justiției susține că infracțiunea e un act individual, care dă naștere unei răspunderi personale, iar în justiția restaurativă, răspunderea penală are atât o dimensiune individuală, cât și una socială.

În ceea ce privește avantajele medierii dintre victimă și infractor, acestea sunt:

- implicarea făptuitorului și a victimei, a familiilor lor și altor persoane în abordarea pozitivă a conflictului
- posibilitatea făptuitorului de a conștientiza dimensiunea răului făcut și de a încerca să aducă reparații persoanei vătămate
- posibilitatea victimei de a se exprima, de a-și recâștiga încrederea și controlul asupra vieții sale, și de a primi sprijin și implicare din partea comunității
- implicarea făptuitorului, victimei și familiilor acestora în găsirea unor soluții negociate și nu impuse
- sunt create premise pentru reducerea riscului de recidivă
- se evită supraaglomerarea instanțelor de judecată și a celorlalte instituții implicate în procesul penal.

Teoria justiției restaurative a contribuit la rezolvarea unei probleme majore, cu care s-a confruntat practica măsurilor comunitare, respectiv absența unui cadru teoretic - conceptual, capabil să ofere obiectivele penale și misiunea intervenției, criteriile de evaluare a performanțelor aplicării lor. În anii '80, literatura de specialitate consemna faptul că în ciuda caracterului lor umanist, măsurile comunitare reprezentau o "**practică în căutarea unei teorii**".

Studiile arată că societățile care reintegrează infractorii în societate au o rată a criminalității mai mică decât cele care practică un sistem de justiție bazat doar pe represiune. Reintegrarea implică o distincție necesară între faptă și făptuitor, în așa fel încât societatea să dezaprobe infracțiunea și comportamentul necorespunzător, dar să recunoască valoarea intrinsecă a individului.

Acest lucru este subliniat în scenariul ședinței de mediere, în care mediatorul

subliniază faptul că "**este important să înțelegem că ne vom concentra pe ceea ce infractorul a făcut și cum acest comportament i-a afectat pe alții. Nu suntem aici să decidem dacă acesta este bun sau rău.**" Scenariul întâlnirii de mediere oferă o oportunitate pentru infractori, de a-și asuma responsabilitatea pentru comportamentul lor și de a-și cere scuze. Întâlnirea de mediere oferă tuturor părților implicate ocazia de a exprima suferința cauzată prin săvârșirea infracțiunii, iar infractorului să conștientizeze răul astfel provocat. Prin acordul cu care se finalizează ședința de mediere, pot fi stabiliți pași specifici pentru ca infractorul să repare prejudiciul și să se împacă cu victima. Ședințele de mediere sunt realizate de către specialiști în domeniul asistenței sociale și psihologiei.

Principiile justiției restaurative sunt:

- *conștientizarea sprijinului*
- *evitarea reproșurilor, a moralei*
- *implicarea activă a făptuitorului*
- *acceptarea ambiguității*
- *delimitarea faptei de făptuitor*
- *valorificarea fiecărei situații în care infractorul a greșit, ca o oportunitate de a învăța.*

În cele mai multe intervenții primare putem face infractorul să conștientizeze cum au fost afectați ceilalți prin fapta sa, pe când în intervenții mai elaborate putem da posibilitatea celor afectați să-și exprime propriile sentimente infractorilor.

Când infractorii sunt expuși sentimentelor victimelor și descoperă cum au fost acestea afectate de comportamentul lor, ei vor empatiza cu ele. Dacă le faci reproșuri, ei vor reacționa defensiv, deoarece se văd pe ei ca victime și nu mai pot observa sentimentele celorlalți.

Mult prea des autoritățile încearcă să țină evidența infractorilor prin simpla pronunțare a pedepsei, caz în care aceștia sunt complet pasivi, purtându-se ca niște victime.

În intervențiile restaurative, infractorii sunt puși față în față cu victima și cu ceilalți pe care i-au afectat, fiind ajutați să decidă cum vor repara prejudiciul făcut. **Infractorii au un rol activ în procesul restaurativ.**

Într-o intervenție informală, fie privată cu infractorul, fie publică, după ce victimele au ajuns la un consens, se enunță presupunerea că infractorul nu a vrut să rănească pe nimeni. Scopul este să recunoaștem calitățile infractorului ca persoană și să-l dezaprobăm numai în cazul în care a greșit.

În privința modalităților de desfășurare a justiției restaurative, există diferențe între modurile practice care se aplică în diferite țări.

În Noua Zeelandă, justiția restaurativă a început să se aplice începând cu 1989 în baza Legii copilului, tinerilor și familiei. Procedul care se aplică în cazul tuturor copiilor și tinerilor din Noua Zeelandă este reflectat de tradiția populației indigene maori în care familia și comunitatea trebuie să fie direct implicați în orice răspuns la infracțiuni.

În Irlanda, există trei practici restaurative: medierea între victimă și infractor - care nu se utilizează frecvent, mai ales că este foarte greu să mediezi o persoană majoră cu una minoră - conferințe cu grupuri de familie și condamnarea sau sancționarea în cerc cu implicarea comunității, aceasta fiind o metodă mai puțin cunoscută în Europa Occidentală.

În Marea Britanie, elementele de justiție restaurativă sunt aplicate de către cadre specializate din cadrul poliției.

În România, un prim pas în această direcție a fost făcut prin Ordinul Ministrului Justiției 1075/2002, prin care s-au înființat 2 centre de aplicare a unor elemente de justiție restaurativă, în cadrul cărora se va realiza o mediere între infractor și victima infracțiunii. Aceasta se aplică în cazul unor fapte prevăzute de legea penală, pentru care urmărirea penală se pune în mișcare la plângerea prealabilă a părții vătămate.

Aceste centre funcționează experimental în București și Craiova, iar asistența tehnică este asigurată de experții Departamentului pentru Dezvoltare

Internațională a Guvernului Marii Britanii, în colaborare cu Centrul de Resurse Juridice și cu experți ai Ministerului Justiției. Proiectul experimental are ca scop oferirea unor soluții alternative sistemului clasic de justiție juvenilă, soluții care să conducă la reducerea riscului de recidivă a persoanelor în vârstă de până la 21 de ani, prin intervenții bazate pe practicile justiției restaurative experimentate în alte țări.

Aceste centre experimentale sunt organizate de către Direcția de Reintegrare Socială și Supraveghere, în parteneriat cu Fundația Familia și Ocrotirea Copilului, iar coordonarea acestora se va realiza de către un comitet local format din reprezentanți ai inspectoratului județean de poliție, ai parchetului de pe lângă tribunal, ai tribunalului, fiind condus de către șeful Serviciului de Reintegrare Socială și Supraveghere de pe lângă Tribunalul București, respectiv Tribunalul Dolj.

La nivel central, activitățile derulate sunt coordonate de către un comitet director, format din reprezentanți ai Ministerului de Interne, Ministerului de Justiție, Ministerului Public, Centrului de Resurse Juridice, Departamentului britanic de Dezvoltare Internațională și directorul Fundației Familia și Ocrotirea Copilului.

Modelul aplicat în cadrul acestor două centre este **modelul Real Justice** și are la bază teoria lui Tomkins. Acesta susține că rușinea e un sentiment care apare spontan la toate persoanele, atunci când sunt confruntate cu greșelile lor. Această teorie sociologică afirmă că strategiile adoptate de către societățile occidentale, ca răspuns la unele infracțiuni, pot face, în unele cazuri, mai mult rău decât bine. În multe cazuri, persoanele care au săvârșit infracțiuni sunt stigmatizate, formând astfel subcultura socială. Astfel ei se alătură altora, care se simt excluși din societate, și devin o sursă de permanent conflict.

În urma primirii cazurilor din partea poliției, parchetului sau judecătorei, centrele experimentale de justiție restaurativă derulează următoarele etape: **informarea și evaluarea părților, medierea și acordarea de servicii post-mediere.**

În prima etapă, de evaluare, se culeg informații cu privire la persoana victimei și a infractorului și informații despre infracțiunea săvârșită. Aceasta presupune: studierea dosarului cazului la poliție, parchet sau judecătorie, contactarea persoanelor implicate și realizarea unei evaluări psihologice și sociale. Aceste intervenții vor fi realizate de asistentul social, iar dacă este cazul de infracțiuni care presupun violență, acesta va colabora și cu psihologul. Cazul va fi analizat în cadrul unei ședințe de lucru a întregii echipe, stabilindu-se totodată și persoana care va fi mediator, și planificându-se etapele următoare ale intervenției.

O ședință de mediere presupune parcurgerea mai multor faze. Cea mai importantă este faza preliminară, de pregătire a ședinței. În această fază, mediatorii caută să înțeleagă incidentul și să construiască raporturi cu părțile implicate. O foarte mare atenție trebuie acordată timpului și locului de desfășurare a ședinței de mediere. Locul trebuie să asigure confidențialitatea și, de asemenea, să permită desfășurarea fără întrerupere a ședinței de mediere. În privința selectării și invitării participanților, mediatorii trebuie mai întâi să contacteze infractorii, pentru a se asigura de dorința lor de a participa la ședința de mediere. O condiție fără de care nu se poate desfășura o mediere, este ca infractorii să recunoască săvârșirea infracțiunii, pentru a putea fi incluși într-o astfel de ședință. În caz contrar, aceștia pot minimaliza sau își pot declina responsabilitatea, lezând astfel din nou victima. Mediatorul se adresează nevoii infractorului de a-și asuma întreaga responsabilitate în perioada de dinaintea medierii.

Ședința de mediere are la bază un scenariu, care este urmărit îndeaproape, de către mediator. Acesta este un instrument de încredere, care permite mediatorului să deruleze o mediere cu succes. În prima parte, scenariul are o serie de întrebări deschise, care permite participanților să ofere răspunsuri afective, să exprime cum au fost afectați de infracțiunea comisă. Apoi, scenariul oferă participanților posibilitatea de a schimba idei și de a dezvolta un plan, care să se adreseze

conflictului și să repare prejudiciul comis prin acesta. La final, scenariul invită participanții la o întâlnire informală.

Centrul Experimental va oferi servicii post-mediare persoanelor implicate în mediere, la solicitarea acestora: **organizarea de grupuri de dezvoltare și suport psihologic, precum și consiliere individuală și asistență socială în vederea reintegrării sociale a beneficiarilor.**

În fapt, serviciile de post mediere care au o componentă de asistență socială, vizează și integrarea socio-profesională a persoanelor care au fost incluse în procesul de mediere. Un rol foarte important revine în această componentă instituțiilor din comunitate care oferă pachete de servicii acestor beneficiari. În acest context, pentru crearea premiselor unor intervenții de succes este fundamentală crearea unei rețele comunitare puternice. Aceasta presupune atragerea a cât mai multor instituții publice sau private și de asemenea crearea unor programe care să îmbine aceste servicii. Comunitatea nu se constituie doar într-un furnizor de servicii pentru aceste persoane, dar este și primul beneficiar care câștigă în urma acestei reintegrări socio-profesionale. Aceste intervenții exced cadrul clasic al justiției restaurative dar conferă consistență intervenției mediatorilor.

Din întâlnirile avute până în momentul de față, a reieșit faptul că înființarea acestui Centru Experimental de Justiție Restaurativă se constituie într-o inițiativă binevenită. Sperăm ca cei implicați în înfăptuirea justiției penale să sprijine în mod activ acest proiect, contribuind astfel la creșterea gradului de siguranță al comunității.

Bibliografie:

Conferencing handbook - Terry O'Connell, Ben Wachtel, Ted Wachtel

Real - justice - How we can revolutionize our response to wrongdoing

Manualul consilierului de reintegrare socială și supraveghere

www.restaurativejustice.org